

CAPITOLUL 1: OBIECTUL ȘI METODELE SOCIOLOGIEI DREPTULUI

1. Ce este sociologia?

Acum mai bine de 2300 de ani Aristotel scria că „omul este prin natura sa o ființă socială”¹. Societatea nu este însă un simplu mediu neutru, un agregat de grupuri animate de interese comune, o rețea de relații interpersonale. De cele mai multe ori ea este un mediu activ care ne influențează comportamentul, ne determină gândurile și atitudinile și ne trasează scopurile și motivațiile. Observând acest lucru Peter L. Berger remarcă: „Societatea nu se oprește la suprafața pieilor noastre. Societatea ne pătrunde în aceeași măsură în care ne înconjoară”².

Scopul sociologiei este de a studia interacțiunea dintre individ și grupul sau grupurile din care face parte, modul în care societatea îl influențează pe individ.

Din punct de vedere etimologic termenul „sociologie” provine din îmbinarea a două cuvinte: unul de origine latină – *socius* – care înseamnă asociat și altul de origine greacă – *logos* – care înseamnă cuvânt, teorie, idee. Deci, conform acestui înțeles sociologia este teoria sau știința asocierii oamenilor, știința interacțiunilor umane.

De obicei încercările de definire ale domeniului nu se îndepărtează de acest înțeles. Richard T. Schaefer consideră că „Sociologia este studiul sistematic al comportamentului social și al grupurilor umane”³ iar Ken Browne este de părere că „Sociologia este studiul sistematic (planificat sau organizat) al grupurilor umane în societățile moderne. Ea este preocupată de studiul instituțiilor sociale”⁴. Pe aceeași linie de idei Achim Mișu scrie că „Sociologia este în mod esențial studiul explicativ și comprehensiv al realității

¹ Aristotel, *Etica nicomahică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 16.

² Berger, L.Peter, *Invitation to sociology*, Garden City, N.Y.: Anchor Books, 1963, p. 121.

³ Schaefer, R.T., *Sociology*, New York: McGraw-Hill Book Company, 1986, p. 5.

⁴ Browne, K., *An introduction to sociology*, Cambridge: Polity Press, 1998.

sociale în totalitatea ei, adică a unei realități sui generis, precum și a unor părți, fenomene și procese ale acestei realități (cum este dreptul) în legăturile lor multiple, variate și complexe cu întregul”¹. Richard Appelbaum și William Chambliss consideră că „Sociologia este studiul sistematic al relațiilor sociale umane, al grupurilor și societăților. Sociologii studiază forțele politice, economice și sociale care stau în spatele schimbărilor profunde care au loc astăzi”².

Deși încă din cele mai vechi timpuri diverși autori au emis unele idei asupra comportamentului grupurilor în comparație cu cel al individului izolat, sociologia s-a născut ca știință relativ târziu.

Termenul de „sociologie” a fost pus în circulație de către **August Comte** în 1839 în cartea sa *Curs de filosofie pozitivă*. Prin sociologie el desemna știința comportamentului uman, o știință destinată îmbunătățirii societății, „regina științelor”. Comte considera că evenimente ca Revoluția Franceză din 1789 sau războaiele napoleoniene ar putea fi evitate prin studiul sistematic al comportamentului social și descoperirea legilor care guvernează viața socială. El împărțea obiectul sociologiei în două domenii distincte: *statistica socială*, care cuprindea aspecte ale vieții sociale legate de ordine și stabilitate și *dinamica socială*, care cuprindea aspecte ale vieții sociale legate de schimbarea socială și dezvoltarea instituțiilor. Ordinea socială se putea obține după părerea lui Comte prin realizarea unei comunități de idei, a unui consens împărțit de membrii întregii societăți. Noua știință trebuia să fie o știință pozitivă, bazată pe fapte sociale și nu pe speculații teoretice.

Un alt autor care a contribuit la nașterea sociologiei a fost **Herbert Spencer**. Spencer a construit o *sociologie organicistă*. El descria societatea ca pe un sistem, un întreg care funcționează ca un organism viu. Rolul organelor era deținut de diversele instituții sociale care aveau funcții specifice. Datorită acestei perspective Spencer este considerat și fondatorul paradigmei structural-funcționaliste în sociologie. Spre deosebire de Comte, care dorea să prescrie o cură pentru vindecarea răului social, Spencer a adoptat un

¹ Mișu, A., *Sociologia dreptului*, Ediția a IV-a, revăzută și adăugită, Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2000, p. 6.

² Appelbaum, Richard P.; Chambliss, William J., *Sociology: A brief introduction*, New York: Addison-Wesley Educational Publishers Inc., 1996, p. 4.

punct de vedere darwinist susținând că guvernele nu trebuie să intervină în dezvoltarea naturală a societăților care se nasc, concurează între ele și apoi mor. În urma unui proces de selecție naturală vor supraviețui cele mai bine adoptate instituții sociale. Această viziune era împărtășită și de Edmund Burke, părintele conservatorismului englez.

Un alt autor care a influențat nu numai sociologia ci și filosofia, economia și istoria a fost **Karl Marx**. Noutatea pe care a adus-o Marx a fost *determinismul economic* prin care încerca să explice toate fenomenele sociale. Marx vedea istoria ca pe o continuă luptă între clase antagoniste. El considera că în fiecare epocă istorică au existat două clase predominante: clasa exploatată a producătorilor de valori și cea exploatatoare, a proprietarilor de mijloace de producție, care își însușea produsele muncii clasei exploatate. Marx credea că ideile individului sunt determinate de poziția lui în mecanismul economic, de interesele sale, și deci că obiectivitatea nu este posibilă. Marx considera că științele sociale trebuie să aibă drept scop ultim nu cunoașterea societății ci transformarea ei conform unui model prefigurat de ideologie. El a fost precursorul perspectivei critice în sociologie și a abordărilor macrosociologice centrate pe analiza dinamicii claselor, păturilor sociale sau a macrogrupurilor.

Spre deosebire de acești autori care pot fi cu ușurință acuzați de apărarea unor interese ideologice, alți doi mari sociologi, Émile Durkheim și Max Weber au contribuit la câștigarea statutului de știință a sociologiei insistând pe necesitatea obiectivității sociologului.

Émile Durkheim a elaborat conceptul de „fapt social” cu ajutorul căruia sociologia putea deveni o știință. *Faptul social* este un aspect al vieții sociale care nu poate fi explicat dacă ne menținem la nivelul individului. Pentru Durkheim societatea este mai mult decât suma elementelor sale, este ceva calitativ diferit. Sociologul trebuie să abordeze faptele sociale studiate fără prejudecăți asemenea unui biolog care studiază o specie de animale fără să o condamne pentru un tip de comportament sau altul. Faptele sociale trebuie considerate ca niște lucruri iar pentru aceasta sociologul trebuie să se detașeze de valorile dominante în societatea respectivă. Prin studierea faptelor sociale, considera Durkheim, ajungem la cunoașterea *structurilor sociale*. Acestea sunt regularități observabile în modul

în care oamenii se comportă și relaționează într-o situație dată. Durkheim considera ca structurile sociale rămân relativ stabile.

Un alt concept lansat de Durkheim este cel de „anomie”. *Anomia* este o stare de pierdere a încrederii în normele și valorile sociale existente la un moment dat, de obicei în momente de criză economică sau de schimbare socială. În aceste perioade individul se simte deusolat și nu e capabil să se adapteze la noile împrejurări. Rezultatul este de multe ori creșterea numărului de sinucideri.

Spre deosebire de autorii citați până acum **Max Weber** contestă conceptul de „personalitate colectivă”, de societate sau grup calitativ deosebit de indivizii care îl formează. Weber impune în cercetarea sociologică „*individualismul metodologic*”. El accentuează importanța individului ca unitate de studiu a sociologiei considerând că grupurile nu pot avea sentimente, motivații, gânduri sau idei distincte de cele ale indivizilor care le formează. La fel ca și Durkheim, Weber subliniază necesitatea obiectivității și echidistanței în abordarea sociologică. *Neutralitatea axiologică* se obține prin eliminarea judecăților de valoare și a celorlalte elemente exterioare științei. În analiza faptelor sociale sociologul trebuie să încerce să înțeleagă semnificația pe care o dau oamenii acțiunilor respective, semnificație care poate să fie diferită de la o cultură la alta. Weber numește acest proces de interpretare a semnificațiilor *comprehensiune*. Comprehensiunea este necesară pentru că spre deosebire de natură unde toate fenomenele pot fi înțelese prin măsurare sau raportare la criterii obiective în societatea umană același fapt poate să aibă semnificații diferite în contexte diferite. O altă metodă propusă de Weber este cea a realizării „tipului ideal”. *Tipul ideal* este un construct, un model cu ajutorul căruia scoatem în evidență trăsăturile cele mai importante ale unui fenomen studiat, trăsături care permit aplicarea unei metode comparative în sociologie.

Ideile lui Weber au constituit punctul de plecare al paradigmei interacționismului simbolic.

Sociologia secolului XX s-a dezvoltat pe liniile directe trasate de Émile Durkheim, Karl Marx și Max Weber.

În încercarea de a înțelege realitatea socială sociologii încearcă să caute explicații mai profunde decât cele desprinse de simțul comun.

Ei caută cauzele originare ale diverselor fenomene și nu numai cauza imediată, proximală, care ne induce deseori în eroare. Acest proces specific gândirii sociologice a fost denumit de C. Wright Mills *imaginație sociologică*¹. Sociologul încearcă să privească societatea dintr-o perspectivă exterioară, dinafara culturii sau obiceiurilor caracteristice ei, eliminând prejudecățile și stereotipurile înguste.

În continuarea acestei idei James Vander Zaden arată că deseori simțul comun ne conduce spre concluzii eronate, concluzii care au fost infirmate de studiile sociologice. El citează câteva mituri propagate de simțul comun și rezultatele cercetărilor sociologice².

Mit: Siguranța constă în număr. Ai mai multe șanse să obții ajutor dacă te afli într-o mulțime decât dacă lângă tine se află doar unul sau doi indivizi.

Realitate: De fapt atunci când te afli într-o mulțime obligația de a oferi asistență se diluează și responsabilitatea se divide așa că fiecare va lăsa pe ceilalți să intervină. Atunci când în apropiere se află doar o persoană sau două ele vor interveni aproape de fiecare dată când li se cere ajutorul.

Mit: Bombardamentele intense, similare covoarelor de bombe care au fost întreprinse în Germania nazistă și Japonia în timpul celui de-al doilea război mondial contribuie la panică, anarhie și dezintegrare socială.

Realitate: De fapt bombardamentele intense au crescut nivelul moralului populației și au dus la mobilizarea ei inducând și un sentiment de coeziune socială.

Mit: Alegătorul tipic face o alegere rațională pe baza programului candidaților și a calităților acestora.

Realitate: Cei mai mulți alegători decid adesea înainte de începutul campaniei electorale cu cine vor vota, uneori înainte de a ști cine sunt candidații. De cele mai multe ori preferințele electorale sunt puternic influențate de familie și apartenența la o etnie, religie sau clasă socială.

¹ Mills, C. Wright, *Imaginația sociologică*, București: Editura Politică, 1975.

² Vander Zanden, James Wilfried, *The social experience: An introduction to sociology*, New York: Random House, 1988, p. 10.

Mit: În rândurile negrilor din S.U.A. militanții antirasiști se recrutează mai degrabă din rândurile săracilor decât din rândurile celor înstăriți.

Realitate: În timpul anilor '60 și '70 militanții pentru drepturile populației de culoare s-au recrutat mai ales din rândurile celor cu educație superioară, prestigiu și cu venituri mari.

Mit: În perioadele cu lună plină crește numărul de crime, sinucideri, alcoolism și infracțiuni.

Realitate: Date rezultate în urma a 37 de studii nu au găsit nici o corelație între luna plină și comportament.

Mit: Cei mai mulți săraci preferă să trăiască din ajutorul social atunci când au ocazia. Realitate: Statisticile din S.U.A. au arătat că doar o treime din familiile sărace au recurs la asistența socială.

La rândul lui John Macionis citează alte mituri ale simțului comun contrazise de realitate¹:

Mit: Oamenii săraci încalcă legea mai des decât cei bogați.

Realitate: În realitate și oamenii bogați săvârșesc destule infracțiuni care însă nu sunt depistate de poliție (infracțiuni ale gulerelor albe – evaziune fiscală etc.) sau atunci când sunt depistate sunt trecute cu vederea sau sunt tratate cu indulgență. Acesta este de pildă cazul celebrităților de la Hollywood care sunt prinse furând din magazine sau conducând în stare de ebrietate.

Mit: Statele Unite sunt o societate în care predomină clasa mijlocie și în care cei mai mulți oameni sunt egali.

Realitate: Statisticile arată familiile bogate care sunt în proporție de 5% dețin controlul asupra 60% din averea națională iar 50% dintre toate familiile nu au nici o proprietate.

Mit: Diferențele între comportamentul femeilor și bărbaților țin de „natura umană”.

Realitate: Multe dintre comportamentele considerate a fi rezultatul „naturii umane” sunt rezultatul socializării. De fapt în unele societăți comportamentul „feminin” și cel „masculin” diferă foarte mult de cel din occident.

¹ Macionis, John J., Sociology, 12 ed., London: Pearson Prentice Hall, 2008, p. 29-30.

Mit: Majoritatea oamenilor se căsătoresc pentru că se iubesc.

Realitate: În multe societăți căsătoria nu are nimic de-a face cu dragostea (de pildă în zonele rurale din India sau Pakistan părinții hotărăsc cu cine se vor căsători copiii lor și de multe ori mirii nu se cunosc înainte de căsătorie).

2. *Obiectul sociologiei dreptului*

2.1. Definiția sociologiei dreptului

Primul autor care a utilizat termenul de sociologia dreptului a fost D. Anzilotti în 1892 în lucrarea „La filosofia del diritto e la sociologia”. Totuși, lucrări care abordau acest domeniu au apărut și înainte mai ales în sfera sociologiei crimei.

Pentru desemnarea acestei discipline se folosesc, de obicei, două denumiri: *sociologie juridică* și *sociologia dreptului*.

Unii autori folosesc cele două denumiri alternativ cu același înțeles pe când alții preferă să folosească un singur termen.

Jean Carbonnier de pildă consideră că termenul de sociologie juridică are o semnificație mai largă decât cel de sociologie a dreptului¹.

Într-adevăr, dacă considerăm dreptul ca fiind un ansamblu de norme promulgate de autoritatea de stat și organizate în ramuri și instituții de drept, atunci sociologia dreptului ar trebui să se limiteze la studiul modului de elaborare a acestor norme, și al efectului lor asupra societății. Literatura din domeniu a abordat însă subiecte mult mai variate. O parte importantă a sociologiei se ocupă de problema devianței, de cea a socializării juridice, de cea a violenței sau de alte fenomene care nu cad decât marginal sub influența legii. Din această cauză termenul de sociologie juridică reflectă mai fidel multitudinea de studii care se încadrează în acest domeniu.

Trebuie însă să remarcăm că această abordare este prea radicală. Într-adevăr devianța nu cade de cele mai multe ori sub incidența legii însă ea constituie un fenomen care îl influențează pe legiuitor în momentul elaborării unor legi care incriminează un anumit

¹ Carbonnier, J., *Sociologie juridique*, Paris: Librairie Armand Colin, 1972, p. 16-17.

comportament sau dimpotrivă îl dezincriminează. Între cei doi termeni – de sociologie juridică și sociologia dreptului – nu există o diferență atât de mare cât s-ar părea la prima vedere pentru că și termenul de „juridic” desemnează tot o realitate care are legătură cu dreptul. În consecință considerăm că nu există temeieri pentru acceptarea unui termen în defavoarea celui alt și amândoi termenii pot fi folosiți fără să ne temem că greșim¹.

Exagerând dificultatea delimitării obiectului său de studiu și pornind în demonstrația lor de la faptul că dreptul, ca domeniu principal al sociologiei juridice, se sustrage tuturor încercărilor de definire precise, unii autori (Éugene Dupréel, Georges Cornil, René Savatier etc.) consideră că sociologia juridică este imposibil de definit. Expunând aceste dificultăți sociologul belgian Edmond Jorion scria „Dacă sociologii înșiși nu se înțeleg în privința fundamentelor disciplinei lor (și, în consecință, asupra limitelor sale) și dacă juriștii sunt de acord că dreptul este o noțiune atât de vastă încât devine nedefinibilă, cum ar fi un concept care pretinde să asocieze sociologia și dreptul! Cercetătorul care abordează problema definirii noii ramuri a științelor umane astfel creată nu se expune oare, cu atât mai mult, riscului de a încerca să rezolve problema quadraturii cercului?”². Autorul consideră că datorită impreciziei substanței și contururilor sale definirea sociologiei juridice este aproape imposibilă. Din această cauză, după ce expune opinia că sociologia juridică este de fapt știința pozitivă a dreptului, o știință autentică și deplină a dreptului eliberată de influențe externe din domeniul ideologiei, filosofiei sau moralei, Jorion delimitează sfera acestei științe într-o manieră comparativă arătând mai ales ce nu este

¹ Astfel de controverse terminologice lipsite de însemnătate s-au purtat și în legătură cu alți termeni. De pildă în anii '90 s-a purtat în țara noastră o controversă între cei care preferau termenul de filozofie și cei care preferau termenul de filosofie - primul provenind din denumirea disciplinei în limba germană iar al doilea din denumirea de limbă greacă. În cele din urmă a fost încetățenit prin uz al doilea termen dar el a fost adoptat nu datorită argumentelor mai valide ale adepților săi ci datorită faptului că mai multe persoane au ales să-l folosească.

² Jorion, E., *De la sociologie juridique*, Bruxelles: Université Libre de Bruxelles, 1967, p. 10.

sociologia dreptului în contrast cu teoria generală a dreptului, psihologia, filosofia, etica și științele politice.

Mai optimiști, alți autori circumscriu destul de precis obiectul sociologiei și reușesc să o definească mai mult sau mai puțin satisfăcător. Miron Constantinescu consideră că sociologia juridică „cercetează condiționarea socială a ideilor de drept, a doctrinelor juridice, condiționarea socială a instituțiilor, examinează tipurile de drept în raport cu tipurile de societate”¹:

Georges Gurvitch scrie că „Sociologia juridică are ca obiect studierea realității sociale a dreptului, descoperirea regularităților și legăturilor funcționale dintre elementele corelative ale sistemului de drept și cadrele sociale prin care dreptul ființează”².

Traian Herseni consideră că „Sociologia juridică se ocupă de modul în care se elaborează legile, de criteriile și urmările lor sociale, de organizațiile și instituțiile juridice și polițienești care le asigură aplicarea și sancționarea abaterile”³. Herseni subliniază importanța sociologiei penale sau sociologiei criminalității, ramură de bază a sociologiei juridice.

Într-o lucrare mai recentă Valerius Ciucă definește sociologia dreptului ca fiind „o expresie a gândirii socio-juridice pe seama complexelor fenomene normativist justițiare, fenomene surprinse în evoluția realităților juridice ca realități sociale”. În continuare același autor consideră că „Sociologia dreptului urmărește, preeminent, să identifice și să descrie posibilele și previzibilele momente pozitive (în sens de *demonstrabil*) ale structurării, destructurării, restructurării și destrămării surselor și factorilor evoluționiști ai dreptului”⁴.

¹ Constantinescu, M., *Introducere în sociologie*, București: Centrul de multiplicare al Universității din București, 1971, p. 102.

² Gurvitsch, G., *Elements de sociologie juridique*, Paris, 1940.

³ Herseni, T., *Ce este sociologia?*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 44.

⁴ Ciucă, V.M., *Lecții de sociologia dreptului: Câteva repere în sociologia generală a dreptului*, Iași: Polirom, 1998, p. 39.

Unii autori consideră că sociologia juridică este de fapt o disciplină de graniță sau de contact între sociologie și drept¹.

În ce ne privește credem că sociologia juridică este mai degrabă o ramură a sociologiei generale care are drept obiect studierea impactului pe care îl au fenomenele juridice asupra mediului social și a modului în care dinamica fenomenelor sociale influențează sfera juridicului.

2.2. Obiectul sociologiei dreptului

Obiectul sociologiei juridice este realitatea asupra căreia este îndreptată cunoașterea sociologică, sectorul de existență socială studiat de ea. Fenomenele juridice dau naștere unei mari varietăți de răspunsuri sociale. Normele juridice ne afectează viața de la naștere până la moarte. Viața de familie, relațiile de muncă, relațiile economice, comportamentul social sunt, cel puțin în parte, limitate de lege în scopul realizării unei mai bune armonii sociale sau a binelui comun. Din această cauză autorii din domeniu nu sunt întotdeauna de acord asupra sferei fenomenelor care trebuie să constituie obiectul sociologiei juridice.

În perioada de început, sociologia juridică a fost deseori identificată cu sociologia crimei. Aceasta, care este de fapt un domeniu particular al sociologiei juridice, are drept obiect fenomenul încălcării legii, amploarea acestui fenomen, motivele infractorilor și reacția socială față de încălcarea normelor statului de drept.

Edwin Sutherland și Donald Cressey erau de părere că sociologia juridică este una dintre subdiviziunile criminologiei alături de etiologia crimei (care este analiza științifică a cauzelor crimei) și de penologie (care studiază metodele de control ale criminalității)². Sociologia juridică ar fi, în această perspectivă o analiză sistematică a

¹ Albuț, C., *Sociologie juridică*, Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1993, p. 49; Popa, N., *Prelegeri de sociologie juridică*, București: Universitatea din București, 1983, p. 82-90.

² Sutherland, E.H., Cressey, D.R., *Criminology*, 8ed, Philadelphia: J.B. Lippincot Company, 1970, p. 3.

condițiilor sub care legile penale se dezvoltă și a originii lor ca metode de control social¹.

Tot în tradiție americană, pentru desemnarea domeniului se folosește uneori termenul de „sociologia devianței”. În viziunea celor care au adoptat această titulatură, sociologică juridică ar trebui să studieze devianța, ca fenomen de încălcare a oricărei norme sociale. În cadrul sociologiei devianței sunt distinse uneori subramurile sociologiei crimei și a criminologiei, aceasta din urmă fiind considerată o încercare de prelucrare teoretică, pe baze conceptuale a descoperirilor empirice obținute de celelalte subramuri ale sociologiei juridice.

Acest tip de abordări neglijează o serie de fenomene juridice nepenale – domeniul contractelor civile și comerciale, relațiile de familie, socializarea juridică și alte manifestări strâns legate de domeniul juridicității.

Din această cauză considerăm mult mai justificată opinia lui Jean Carbonnier asupra acestei probleme². Jean Carbonnier consideră că obiectul sociologiei juridice trebuie să îl constituie *fenomenele juridice* care împreună, aflate într-o relație sincronică și diacronică, formează *sistemul juridic*. Carbonnier încearcă să facă o clasificare sistematică a fenomenelor juridice folosind mai multe criterii. Într-o primă clasificare fenomenele juridice pot fi calificate drept *primare* și *secundare*. Sunt *primare* fenomenele din care derivă toate celelalte, cele aflate în vârful ierarhiei, la cel mai înalt nivel de generalitate. De obicei sunt considerate fenomene juridice primare legile, cutuma, jurisprudența (considerată de Carbonnier tot un tip de cutumă) și practica extrajudiciară (formulare notariale, contracte tip a marilor întreprinderi etc.). Ele sunt numite în doctrină izvoare ale dreptului sau surse formale ale dreptului. Jurisprudența, cutuma și practica extrajudiciară trebuie, pentru a fi considerate surse primare, să fie deduse logic din lege, să fie o consecință directă a acesteia. Trăsătura comună a acestor fenomene constă în faptul că ele sunt manifestări ale autorității, manifestări de putere.

¹ Idem, p. 8-12.

² Carbonnier, J., *Sociologie juridique*, Paris: Librairie Armand Colin, 1972, p. 110-123.

Fenomenele juridice *secundare* sunt consecința pe plan social a celor primare. Dacă instituția căsătoriei este un ansamblu abstract de legi pe plan primar, expresia ei socială va fi multitudinea de căsătorii ca fenomene individuale. Sociologul e interesat într-o mare măsură de aceste aspecte (de exemplu care este vârsta la care se căsătoresc oamenii, numărul de copii dintr-o familie, procentul de căsătorii interraciali etc.) care nu sunt abordate de științele juridice (de teoria generală a dreptului, de pildă) decât în treacăt.

În sociologia juridică tradițională se considera adeseori că numai fenomenele primare trebuie să constituie obiectul cercetării, cele secundare fiind de competența sociologiei generale sau a unor sociologii specializate (sociologia familiei în cazul exemplului citat). În momentul de față majoritatea sociologilor include și fenomenele juridice secundare în sfera lor de interes.

O a doua clasificare folosită de Carbonier împarte fenomenele juridice în *fenomene de putere* și *fenomene sub putere*.

Fenomenele de putere sunt de obicei fenomene primare. Caracteristica lor cea mai importantă este că sunt produse ale guvernanților. Legile, și tot ce derivă din ele, fac parte din această categorie.

Fenomenele sub putere sunt reacțiile cetățenilor față de fenomenele de putere: supunere față de autoritate sau nesupunere, cunoașterea sau ignorarea legilor, imaginea justiției în ochii omului de rând, conștiința juridică însoțită de judecăți de valoare față de actele autorității, aptitudinea nontehnicianului de a reconstitui raționamentul legislatorului sau judecătorului etc. Carbonier mai include în această categorie și drepturile subiective.

O a treia clasificare include fenomenele *instituții* și fenomenele *caz*.

Ansamblurile de norme grupate în *instituții juridice* (căsătorie, proprietate, contract etc.) își au echivalentul pe plan social într-o multitudine de cazuri specifice și individualizate. Fenomenele *caz* apar ca derivate ale instituțiilor. Carbonier observă însă că un fenomen instituție poate să se reflecte pozitiv sau negativ în planul concretului: evicțiunea cumpărătorului după vânzare este un fenomen caz în raport cu instituția garanției în caz de evicțiune.

Fenomenele instituții se caracterizează prin singularitate istorică pe când cazurile sunt numeroase. Singularitatea nu împiedică însă gruparea instituțiilor în categorii și tipuri prin abstragerea trăsăturilor lor fundamentale. Fenomenele caz pot fi grupate la rândul lor în *fenomene individuale* și *fenomene colective*. **Fenomenul individual** păstrează toată bogăția de trăsături a cazului pe când **fenomenele colective** încearcă să rețină doar trăsăturile lor comune.

Interesul acestei clasificări constă în definirea metodelor folosite pentru studierea fiecărei categorii. Pentru studierea fenomenelor instituții este preferată metoda istorico-comparativă, pentru cazurile individuale metoda studiului de caz iar pentru fenomenele colective metodele statistice.

Ultima clasificare folosită de Jean Carbonnier împarte fenomenele juridice în *fenomene contencioase* și *fenomene necontencioase*.

Fenomenele contencioase sunt cele care au o relație cu un proces, sau alt tip de conflict interuman (război, grevă, încăierare etc.). În dreptul modern majoritatea conflictelor de acest fel sunt soluționate de a treia parte - judecătorul – în conformitate cu un set de norme prestabilite. Un conflict juridic este de obicei numit *litigiu*. Litigiul poate fi rezolvat și prin alte metode (de exemplu tranzacția).

Fenomenele necontencioase sunt manifestările juridice care nu presupun existența unui conflict.

Jean Carbonnier împarte sociologia juridică în funcție de obiectul de studiu, în sociologie juridică generală și sociologii juridice particulare. **Sociologia juridică generală** are drept scop studierea fenomenelor juridice la un nivel general, abstract, pentru a formula legi și principii valabile în toate domeniile sociale influențate de normele juridice. Cel puțin în teorie, fiecare ramură de drept ar trebui să fie dublată de o sociologie juridică particulară. **Sociologiile particulare** se constituie pe două axe diferite: una care este inspirată de categoriile dreptului iar cealaltă de categorii proprii sociologiei.

Dezvoltarea diverselor ramuri particulare ale sociologiei a fost inegală. Carbonnier consideră că s-au dezvoltat mai rapid sociologiile din ramurile în care mai există o disciplină non dogmatică. De exemplu trecerea de la dreptul penal la sociologia crimei a fost ușurată de existența criminologiei constituită anterior.

Uneori specializarea sociologiei juridice a mers până la nivelul unor instituții – cum ar fi sociologia proprietății sau cea a societăților comerciale; care nu își justifică o existență autonomă. În domeniul dreptului civil cea mai importantă sociologie particulară este sociologia familiei. Aceasta reprezintă un amestec reușit al dreptului cu sociologia în special datorită faptului că principalele evenimente din viața familiei nu pot fi concepute fără aparatul dreptului (căsătoria, divorțul etc.).

Un renumit sociolog american, Donald Black, considera că, în funcție de obiectul de studiu sociologia juridică poate fi împărțită în *macrosociologie juridică* și *microsociologie juridică*¹.

Macrosociologia juridică studiază modul în care doctrinele și instituțiile juridice reflectă societatea și cultura, gradul în care legea exprimă valorile culturale și opinia publică și legăturile ei cu interesele economice. Din această perspectivă societatea este studiată ca întreg sau la nivelul macrogrupurilor. Macrosociologia a fost dominantă în perioada clasică a sociologiei în special datorită influenței lui Marx.

Microsociologia juridică este un domeniu mai nou, centrat pe sociologia cazurilor. Ea pornește de la constatarea că între doctrină și decizie judiciară sau între lege și aplicarea ei în practică există o mare diferență.

Sociologia cazurilor își are originile în curentul realismului juridic. Principala teză a autorilor care au promovat această direcție (O.W. Holmes, K. Llewellyn, J. Frank, F. Rodell) este că doctrinele juridice nu pot prezice cum se vor lua deciziile judecătorești și că judecătorii iau de obicei decizii în funcție de convingerile și sentimentele lor personale, și numai după aceea fac apel la lege pentru a le justifica. Un al doilea izvor de inspirație pentru microsociologia juridică au fost diferitele studii comparatiste asupra modului în care erau rezolvate litigiile în diverse sisteme juridice și culturi. Aceste studii au arătat că litigiile sunt rezolvate diferit nu numai de la cultură la alta dar uneori chiar și în regiuni diferite ale aceleiași țări. Analiza comparată a demonstrat rolul pe care îl are

¹ Black, D., *Sociological justice*, New York: Oxford University Press, 1989, p. 3-8.

caracteristicile sociale ale părților și judecătorului pentru prezicerea hotărârii judecătorești.

Donald Black apreciază ca în viitor microsociologia juridică va căpăta o importanță tot mai mare pentru că ea oferă o cunoaștere realistă a modului în care funcționează justiția.

2.3 Distincția dintre sociologia dreptului și alte științe sociale

Fenomenele juridice constituie obiectul de studiu al mai multor științe sociale. Deși au același obiect de studiu - societatea umană - științele sociale o abordează din unghiuri diferite și studiază fațete specifice ale acestei realități. Pentru a delimita sociologia juridică de disciplinele înrudite este necesar să ne oprim asupra diferențelor dintre ele și a specificului fiecărei abordări nesociologice.

Psihologia juridică este ruda cea mai apropiată a sociologiei. Într-adevăr, și ea are drept scop studierea relațiilor dintre cetățeni și normele juridice însă la nivel individual. Psihologia are drept obiect individul ca atom social, și trăirile sale. Un domeniu specializat al său, *psihologia judiciară*, se prezintă ca o sumă de cunoștințe și tehnici puse în slujba magistratului pentru a-i înlesni luarea unor decizii. O posibilă confuzie poate să apară între sociologia juridică și *psihologia socială*. Însă, chiar dacă are drept obiect grupurile (în special grupurile mici) și împarte uneori concepte comune cu sociologia (conformism, agresivitate, control social etc.) psihologia socială studiază grupul numai pentru a determina efectele sale asupra individului. În schimb, pentru sociologie individul nu contează legea numărului fiind un principiu suprem al disciplinei. Sociologia juridică încearcă să descopere legi generale specifice unei întregi societăți sau unei categorii sociale privită ca întreg. Individul care deviază de la normă nu este important pentru că studierea singularităților nu oferă o bază pentru elaborarea unei prognoze. Obiectul de studiu a celor două discipline diferă uneori și calitativ: sociologia studiază instituțiile juridice oprindu-se asupra unora care nu sunt abordate nici măcar în treacăt de psihologie (de exemplu tipurile de proprietate sau de contract).

Sociologia juridică se deosebește și de *științele politice* (politologie, sociologie politică etc.) Și acestea studiază unele

instituții fundamentale în statul de drept: parlament, guvern, justiție, partide etc. Scopul științelor politice este determinarea modului în care este cucerită și păstrată puterea politică și analiza factorilor care influențează deciziile politice. Sociologia juridică abordează aceleași instituții dintr-un unghi diferit. Instituțiile sunt privite ca rezultat al unui proces social și nu ca simple elemente ale jocului puterii. Modul în care funcționează ele este considerat mai puțin important decât impactul asupra cetățenilor. Spre deosebire de științele politice care încearcă să impună un set de valori considerate superioare celorlalte, numite valori ale societății democratice (libertate, egalitate, participare a cetățenilor la deciziile politice) sociologia juridică abordează instituțiile politice și juridice fără a-și exprima preferința față de un set de valori, cu neutralitate axiologică, considerându-le manifestări cu valoare egală ale unor culturi și mentalități diferite. Instituțiile lumii islamice sunt considerate de exemplu o altă manifestare a conștiinței sociale și nu doar o formă inferioară de dezvoltare politică în drumul umanității spre o societate a democrației liberale.

Deși o parte a sociologiei juridice studiază sistemul normativ ea se deosebește radical de *teoria generală a dreptului* care are același obiect de studiu. Sociologia juridică privește normele ca pe un produs social fără a se preocupa de conținutul lor. Din acest punct de vedere interesează mai mult modul în care oamenii se raportează la normele juridice (le respectă sau, dimpotrivă, le încalcă), originea socială a normelor (sunt ele o reflectare a moralei sau contrazic cutumele) și factorii sociali care determină schimbarea într-un sistem normativ. Teoria generală a dreptului (care se contopește cu filosofia juridică în țările anglo-saxone fiind numită *jurisprudence*) abordează normele ca pe un sistem independent, detașat de societate. Scopul său este conturarea structurii sistemului normativ, analiza anatomiei normei juridice și elaborarea unei tehnici legislative care să permită construirea unor norme perfecte, lipsite de antinomii sau lacune. Puțin importă pentru autorii din acest domeniu modul în care norma este receptată de populație atâta timp cât efectul ei este cel scontat.

Sociologia juridică, în special o ramură a sa – sociologia crimei, împarte același obiect de studiu – criminalitatea – cu a altă știință socială – *criminologia*. Criminologia studiază originea și dinamica

infracțiunilor precum și metodele de reducere a criminalității. De multe ori criminologii folosesc datele oferite de sociologia crimei. Criminologia este o știință eclectică – ea împrumută rezultate empirice și teorii de la majoritatea științelor sociale (psihologie, sociologie, psihanaliză etc.) pentru a oferi o imagine totalizatoare asupra fenomenului criminal. Sfera ei de studiu este însă mai restrânsă decât cea a sociologiei – ea nu studiază alte domenii ale fenomenului juridic - instituțiile juridice (familie, proprietate etc.) sau fenomenele ce constituie o anticameră a criminalității (devianță, problemele sociale, conflictul social). Unii autori consideră chiar că criminologia nu este o știință propriuzisă ci este, mai degrabă, rezultatul colaborării mai multor științe pentru luminarea caracteristicilor fenomenului criminalității.

3. Metodele sociologiei dreptului

3.1. Paradigme în sociologia dreptului

Deși sociologia pare a fi o știință puternic ancorată în realitate, care nu se desprinde de faptele concrete, noile descoperiri în acest domeniu nu au pornit întotdeauna de la realitatea empirică ci au fost de multe ori prefigurate de către diverse ipostaze pur teoretice.

Deseori cercetarea de teren a fost un pretext, o încercare de justificare a preconcepțiilor sociologului. Observând acest lucru Robert Nisbet scria: „Atunci când m-am angajat în explorarea unora dintre sursele sociologiei moderne am descoperit că nici una dintre marile teme care au dat naștere unor mari polemici și au constituit fundamentele teoretice pentru sociologi în ultimul secol nu a fost descoperită prin ceea ce astăzi identificăm ca fiind o „metodă științifică”. Mă refer la tipul de metodă saturată cu apeluri la analiza statistică, configurarea problemelor, ipotezelor, verificare, repetiții și construcții de teorii, așa cum o găsim descrisă în manualele și cursurile de metodologie”¹.

Fiecare sociolog își prefigurează înainte de a începe cercetarea o viziune asupra vieții sociale. El poate considera societatea ca fiind

¹ Nisbet, R.A., *Sociology as an art form*, New York: Oxford University Press, 1977, p. 3.

coerent structurată sau atomizată, stabilă sau într-un continuu progres, poate adera la un set de valori prin prisma cărora să analizeze faptele în cauză sau, dimpotrivă, poate încerca să fie complet obiectiv și neutru din punct de vedere ideologic. Această perspectivă îi determină și obiectul cercetării sau metodele pe care le folosește.

În fiecare perioadă istorică există corpuri de idei și teorii unanim acceptate care stau la baza cunoașterii științifice și au o valoare de axiomă. Aceste structuri de idei dominante au fost denumite de Thomas Kuhn *paradigme*. Pentru Kuhn *paradigma* este „o întreagă constelație de convingeri, valori, metode etc., împărtășite de membrii unei comunități date”¹. Kuhn consideră că *paradigmele* dominante influențează atât de mult modul de gândire a membrilor unei societăți încât pentru cei care împărtășesc *paradigme* diferite „...aceiași stimul poate produce senzații foarte diferite [...]. Indivizii crescuți în societăți diferite se comportă în unele ocazii ca și cum ar vedea lucruri diferite”².

Din această cauză Kuhn consideră că istoria științei poate fi văzută ca o istorie a științei „normale” întreruptă de „revoluții științifice”, de schimbări ale viziunii despre lume (*gestalt switches*), de înlocuirea *paradigmei* dominante. *Paradigma* este o teorie conducătoare (*master theory*) – mai nou Kuhn o numește teorie exemplară – care ne permite să ne orientăm în planul diversității existenței.

Spre deosebire de științele exacte, în care întâlnim mai puține *paradigme* dominante, iar acestea au o relativă stabilitate, în sociologie și în celelalte științe sociale *paradigmele* se schimbă mai des iar uneori în aceeași perioadă coexistă două sau mai multe *paradigme*. Schimbarea de *paradigmă* nu este echivalentă întotdeauna cu progresul. De cele mai multe ori ea este o simplă schimbare de perspectivă însoțită de anexarea unor noi domenii și de folosirea altor metode de cercetare.

Unii autori preferă să folosească în locul termenului de *paradigmă* cel de schemă conceptuală, perspectivă sau teorie.

¹ Kuhn, T., *Structura revoluțiilor științifice*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 220.

² Kuhn, T., *op.cit.*, p. 238.

Orice paradigmă este compusă din trei elemente: ontologie, epistemologie și metodologie. Ontologia oferă o interpretare a structurii realității, a legăturilor dintre elementele ei componente și a modului în care funcționează acestea. Epistemologia oferă răspunsul la întrebarea „Cum putem cunoaște lumea?” și „Care aspecte ale lumii pot fi cunoscute?”. Metodologia cuprinde tehnicile practice de obținere a informațiilor despre realitatea socială în concordanță cu coordonatele epistemice.

Cele mai importante paradigme au generat școli și curente care uneori s-au distanțat de teoriile originare. În sociologia juridică s-au afirmat mai ales pozitivismul, structural-functionalismul, paradigma conflictului și interacționismul simbolic.

Paradigma pozitivistă își are originea în gândirea lui Auguste Comte și a apărut ca urmare a dorinței acestuia de a realiza cercetări neutre din punct de vedere axiologic care să analizeze nemijlocit realitatea socială. Pozitiviștii cred că realitatea se compune din elemente care pot fi observate, descrise și analizate separat prin folosirea unor unități de măsură. Pozitivismul nu acceptă dihotomia fenomen/esență. Extrapolările care ne duc dincolo de observabil sunt condamnate și considerate ilegitime. Singura cale prin care sociologul poate evita erorile este să se limiteze la descrierea și măsurarea realității fără a face generalizări și speculații teoretice.

Pozitivismul se caracterizează și printr-un monism metodologic. El acreditează ideea că există o singură metodă care poate fi numită științifică și aceasta este metoda explicației cauzale. Metoda explicației cauzale pleacă de la prezumția că relațiile care există între fapte sunt relații de cauză și efect. Diversele fenomene sociale sunt explicate prin apelul la cauza proximală.

De pildă pentru explicarea violenței intrafamiliale vor căuta să găsească cele mai evidente cauze direct observabile: lipsa banilor, beție, șomaj etc. În această concepție eliminarea acestor cauze ar trebui să aducă la eliminarea efectului, a violenței interfamiliale.

Paradigma structural-funcționalistă a fost promovată de sociologul american Talcott Parsons și dezvoltată de Gabriel Almond și Robert Merton. Din această perspectivă societatea este văzută ca un întreg, ca un sistem compus din elemente conectate între ele. Instituțiile (familie, stat, biserică etc.) sunt organele acestui